

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Helen Mölder

**TAASTAVA ÕIGUSE MÕJU JA KASU KONFLIKTIVAHENDUSE
PRAKTIKAS: VABATAHTLIKE KOGEMUSED**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Judit Strömpl, PhD

Tartu 2021

Käesolevaga kinnitan, et olen koostanud bakalaureusetöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Helen Mölder, 26.05.2021

The impact and benefits of restorative justice in conflict mediation practice: experiences of Estonian volunteers

ABSTRACT

The interest of the author of this Bachelor's thesis in the field of restorative law arose after completing training of restorative law for volunteers and from the experience of practicing as a conflict mediator in this field. The author wishes to investigate what can be the impact and benefit of mediating conflicts to the Estonian society, using the conflict mediation methods of restorative law.

Restorative law is a way of thinking that could be called the theory of justice, which emphasizes reparation for damage caused by conflicts (Social Insurance Board, n.d). Compensation for crime and damage is approached through a joint co-operation process aimed at reconciling the parties and the ultimate goal is to create a healthier community in society.

In Estonia, where the offense indicators are high and the punitive measures include imprisonment, fines, and community service, the alternative of conflict mediation based on restorative law has also been taken into practice, more widely used starting the year 2020. The goal of the current thesis is to gather data and analyze specialists' assessments. What kind of benefits can the new method, a program of mediating conflicts based on restorative law, give to the Estonian society? How can conflict mediation affect the future relationships of victims and perpetrators?

The research done for the bachelor's thesis showed that conflict mediation is mainly used in Estonia with juvenile offenders and also to resolve conflicts between neighbors and family members. Volunteers assessment shows that using the conflict mediation method is very necessary for Estonia and it could help avoid future conflicts and lessen violence between people. Juveniles can also learn and acquire new skills and knowledge, for example, the skills of speaking in a calm environment, listening skills, the ability to express one's needs, the ability to analyze and apologize, and also to make reasonable agreements, understanding what has happened and acknowledge the consequences, so as not to repeat such situations in the future.

The conflict mediation method from restorative law is very helpful in restoring relationships and healing families and communities.

SISUKORD

SISUKORD	4
SISSEJUHATUS	5
1. TÖÖ TEOREETILINE RAAMISTIK: TAASTAVA ÕIGUSE PÕHIMÕTTED	7
2. KONFLIKTIVAHENDUSE MEETODI KASUTAMINE	9
3. UURIMISPROBLEEM, EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED	11
4. METOODIKA	12
4.1 Andmekogumismeetod	12
4.2 Uurimuses osalejad	12
4.3 Andmeanalüüsi meetod.....	13
4.4 Uurimuse käik.....	13
4.5 Uurija eneserefleksioon	14
5. ANDMEANALÜÜS	15
5.1 Konfliktivahendamise väljaõpe.....	15
5.2 Konfliktivahendamise protsess	17
5.3 Vahendaja rollid.....	19
5.4 Konfliktivahendajate hinnang meetodile	20
5.5 Konfliktivahendajate hinnang taastava õiguse kasulikkusele Eesti ühiskonnas	23
6. ARUTELU	25
7. KOKKUVÕTE	28
LISA	34

SISSEJUHATUS

Minu huvi käesoleva bakalaureusetöö taastava õiguse valdkonna vastu tekkis pärast taastava õiguse vabatahtlike koolituse läbimist ning konfliktivahendajana selles valdkonnas antud meetodi kasutamise praktiseerimise kogemusest. Soov on uurida, milline võib olla konfliktivahenduse mõju ja kasu Eestis ühiskonnale, kasutades taastava õiguse konfliktivahenduse meetodit.

Taastav õigus on mõtteviis, mida võiks nimetada õigluse teooriaks, mis rõhutab kuritegelike tegudega tekitatud kahju heastamist (Sotsiaalkindlustusamet, i.a). Kuritegude ja kahju hüvitamisele lähenetakse ühise koostööprotsessi kaudu, mille eesmärk on osapoolte lepitamine ja kõrgeim eesmärk tervema kogukonna loomine ühiskonnas.

Taastava õiguse iidseid vorme on inimkond kasutatud erinevates ühiskondades mitu tuhat aastat põlisrahvaste, aborigeenide, indiaanlaste ning roomlaste seas (Omale, 2006). Tekkinud kahju hõimlasele püüti hüvitada esmalt toidu ja kauba loovutusega, seejärel vesteldes ja andeks palumisega (Omale, 2006).

Kuritegevuse leviku piiramine on ühiskonna jaoks suur väljakutse ja empiirilised tõendid näitavad, et kuriteod on korduvad. Eestis oli aastal 2020 registreeritud väär- ja kuritegusid alates rasketest esimese astme kuritegudest kuni varavastaste kuritegude arv kokku 25 817 (Eesti Statistika, 2020), mis teeb päevas kokku ligikaudu 70,7 registreeritud kuritegu. Kuriteo menetlemisõigus on ainult kohtul, aga väärteo eest võivad karistuse määrata ka kohtuvälised menetlejad, kelleks võivad olla näiteks Politsei- ja Piirivalveamet, julgestuspolitsei, Päästeamet, valla- või linnavalitsus ja veel teised asutused (Eesti Kohtud, i.a).

Eestis, kus õigusrikkumise näitajad on kõrged ning karistusmeetmena on tavaliselt kasutusel vangistus, rahatrahv või üldkasulik töö. Alternatiivina on võetud kasutusele taastava õiguse filosoofial põhinev meetod konfliktivahendus, mida hakati laiemalt kasutama 2020. aastal.

Karistustel, eriti vangistuses viibimisel on negatiivsed tagajärjed, milleks võivad olla näiteks peresuhete jähkumine, raskused integreeruda tagasi ühiskonda ja muud

psühholoogilised probleemid, ning selle taastamine võib-olla keeruline ja aeganõudev protsess (Madissoon, 2007).

Taastava õiguse konfliktivahenduse meetodit on Eestis rakendatud alates 2020. aastast ning ametlikult ei ole jõutud veel statistikat avalikult kajastada. Sotsiaalkindlustusameti, taastava õiguse ja lepitusteenuse juht Annegrete Johanson on öelnud käesoleva bakalaureusetöö autorile telefoni teel, et 2021. aasta aprillikuuks oli diplomeeritud konfliktivahendajaid Eestis kokku 79 isikut, kes viivad läbi konfliktivahendusi.

Käesoleva töö eesmärk on selgitada välja konfliktivahendajate kogemusi konfliktivahendamise metoodika kasutamise kohta. Oma töös otsin vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- Kes ja kuidas kasutavad taastava õiguse metoodikat konfliktivahenduse praktikas?
- Kuidas hindavad vabatahtlikud taastava õiguse metoodika kasutamist?

1. TÖÖ TEOREETILINE RAAMISTIK: TAASTAVA ÕIGUSE PÕHIMÕTTED

Taastava õiguse põhimõtet on kasutatud Eestis tegelikult juba üle 20 aasta. Alates 1999. aastast kasutati lepitust alaealiste komisjonide mõjutusvahendina, aga sellel ajal ei olnud see seotud veel taastava õiguse põhimõtetega (AMS, 1998). Alates 2007. aastast kasutatakse lepitust kriminaalmenetluses ja alates 2018. aastast väärteomenetlustes (Surva, 2020) ning alates 2020 ka taastava õiguse meetodi konfliktivahendamises.

Karistusõiguse põhimõte on süüdi mõistmine ja karistamine, kus pärast kuriteo toimepanemist küsivad õigusorganid tavaliselt: kes on süüdi? kuidas peaks õigusrikkujat karistama? Taastava õiguse põhimõttel keskendutakse ohvrite vajadustele ning kogukonna parandamisele. Taastava õiguse küsimused on: kes sai haiget? mis juhtus? kuidas saab seda kahju parandada? (Marder, 2021, Zehr ja Gohar 2003).

Taastav õigus keskendub ohvrile ning tõstab tema esikohale, andes talle sõna. Karistusõigus keskendub õigusrikkujale, millega võtab ära võimaluse esitada ohvril küsimusi ja öelda, mis on tema vajadused, et kahju saaks heastatud (Zehr ja Gohar, 2003).

Taastav õigus käsitleb samuti õigusrikkujat kannatanuna ehk õigusrikkumine on kahjulik ka teotoimepanijale, aga taastava õiguse protsessis on tal võimalik tekitatud kahju heastada. Karistus on seotud ebameeldiva emotsiooniga ja karistamisega ei parane inimese enesejuhtimine paremaks (SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus, 2018).

Taastava õiguse meetod on mõjus, kuna tähtis osa selle protsessi ajal on kommunikatsioon osapoolte vahel, mis viib teineteise mõistmiseni (Marder, 2021).

Taastav õigus põhineb protsessil, kus osalevad aktiivselt kõik mõjutatud osapooled. Taastava õiguse protsessis osalejad saavad rääkida oma loo ning jagada mõtteid ja tundeid, mis neid teo toimepanemise ajal valdasid või pärast juhtunut valdavad ning kõige tähtsam, nad saavad küsida küsimusi ning kuulda siiraid vastuseid. Mõtteid ja tundeid on väga tähtis mõista, sest need mõjutavad inimese käitumist. Enda tunnetest rääkimine võib viia parema üksteisemõistmise ja ausamate suheteni (Johanson, 2020).

Taastava õiguse põhimõte on anda toimepanijale võimalus võtta vastutus ning kohustus kahju heastada ja saada aru selle teo tagajärjest, mil moel on juhtunu osapooli mõjutanud (Surva, 2020).

Taastava õiguse põhimõte on tugevalt seotud laste õiguste ja inimõigustega. Eesti varasemas praktikas ei kasutatud lepitusmenetlust taastava õiguse põhimõttel alaealiste õigusrikkujate puhul, kuigi neile sobib selline sekkumine õigusrikkumisele kõige paremini.

Lastekaitseseadus § 5 lg 4 ütleb, et igal lapsel on õigus iseseisvaks seisukohavõtuks kõigis teda puudutavates küsimustes ning õigus väljendada oma vaateid (Lastekaitseseadus, 2014). Tõlgendades seadust, on igal alaealisel õigus väljendada oma seisukohta juhtumites ehk õigus kasutada oma sõna ning rääkida oma lugu.

Taastava õiguse kasutamine on oluline just alaealiste puhul, sest see arendab ja tugevdab noortel vastutustunnet. Taastav õigus ei tähenda, et õigusrikkuja jääb lihtsalt karistamata, vaid seda, et ta peab oma teo eest vastutuse võtma ja see omakorda tähendab, et ta peab aru saama teo negatiivsetest tagajärgedest nii ohvrile kui ka endale (Surva, 2020).

Taastava õiguse meetodi kasutamisvõimalused on väga laialdased – seda saab kasutada juba kuritegude ennetamisel, süüteo menetlemise ajal, aga ka karistuse ajal ning selle järgselt (Surva, 2020).

Belinda Hopkins on toonud taastava õiguse puhul välja väärtuse, milleks on usaldus ning see on oluline protsessis. Usaldus tekib inimeste vahel dialoogi pidades, sest kuulates saavad nad leida aega, et mõelda ning aru saada kõigest sellest, mis on osapoolte jaoks oluline ja tänu sellele on inimestel lihtsam otsuseid langetada, see peegeldab osapoolte austust ja empaatiat, see aitab pärast protsessi elus edasi minna (Hopkins, 2015).

Taastava õiguse kõige suurem eesmärk on inimeste, kogukondade ja ühiskonna lähendamine ning nendevaheliste suhete parandamine ja vägivalla ennetamine.

Taastav õigus ei ole alati imeravim kõikide probleemide lahendamiseks ning kui õigusrikkuja tekitab kahju pidevalt ja planeeritult, näiteks lähisuhtevägivalla puhul, siis on mõttekas kasutada teisi meetmeid, et kannatanu ei kohtuks õigusrikkujaga (Strömpl, 2020).

2. KONFLIKTIVAHENDUSE MEETODI KASUTAMINE

Konfliktivahendusel kasutatakse Eestis kindlat mudelit, mille on välja töötanud Belinda Hopkins (P.h.D). Belinda Hopkins oli 1990. aastate lõpus Suurbritannias taastavate põhimõtete rakendamise algataja ning töötas välja esimese taastavate oskuste koolituskursuse koolidele ja ta on teinud antud valdkonnas aastakümneid uurimis- ja arendustööd (Transforming Conflict, i.a).

Eestis kasutatakse järgmisi taastava õiguse praktikaid: konfliktivahendus, taastav nõupidamine ja heastav ring (SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus, 2018). Kõige sagedamini kasutatakse Eestis konfliktivahendust (Johanson, 2020).

Konfliktivahenduse protsessis osalemine on vabatahtlik ning inimesed, kes selles osalevad, peavad saama aru protsessis toimuvast (Surva, 2020). Osapooltele tuleb enne protsessi algust jagada teavet, et selles osalevad vahendajad on erapooletud ega anna hinnanguid ning kõik, millest konfliktivahendusel räägitakse, on konfidentsiaalne (Surva, 2020). Oluline on, et osapooled tunneksid ennast kohtumisel turvaliselt (Surva, 2020). Teo toimepanija peab tunnistama oma tehtud väärtegu (Johanson, 2020).

Konfliktivahendust viib alati läbi kaks koolituse läbinud inimest ning kohtumistel räägitakse, mis juhtus (Prokuratuuri aastaraamat, 2020). Mudeli järgi tehakse eelkohtumised kõigi osapooltega eraldi. Protsessi ajal räägitakse osapooltega sellest, milliseid mõtteid ja tundeid juhtunu tekitas ning millised olid osapoolte omavahelised suhted enne ja millised on hetkel ning keda ja kuidas on juhtunu mõjutanud. Hiljem osapooled ütlevad, millised on nende vajadused, et toimepandud tegu oleks võimalik heastada ja osapooled saaksid eluga edasi minna (Prokuratuuri aastaraamat, 2020).

Konfliktivahenduse oluline aspekt on see, et need juhtumid, mis jõuavad konfliktivahenduse protsessi, peaksid olema ajaliselt värsked, siis on inimestel kergem meenutada juhtunut ning samuti oma mõtteid ja tundeid, mis osapooli valdasid (Johanson, 2020).

Tihti ei oska inimesed oma vajadusi väljendada, kuid väljatöötatud mudelile on abiks vajaduse kaardid, mis on üliolulised abivahendid ning aitavad palju, et inimesed leiaksid üles õiged vajadused (Prokuratuuri aastaraamat, 2020).

Protsess, mida kasutati juba eelkohtumistel, tehakse ühiskohtumisel täpselt samamoodi uuesti läbi, kus kõik osapooled saavad rääkida loost ning samuti kuulata teise osapoole lugu, mis tihti loob täiuslikuma pildi toimunust ning osapooled mõistavad tekkinud olukorda paremini (Prokuratuuri aastaraamat 2020).

Konfliktivahendusse on Eestis aastal 2020 suunatud üle 100 juhtumi. Suunajad on peamiselt prokuratuur, koolid, kohalikud omavalitsused ja politsei (Sotsiaalkindlustusamet, 2020).

Eestis viiakse konfliktivahendust läbi peamiselt väärtegude ja konfliktide puhul ja konfliktivahendust on võimalik kasutada kõikide kuritegude puhul (SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus, 2018). Belgias kasutatakse taastavat õigust väga raskete kuritegude puhul ning seal on vanglad, mis taastaval õigusel põhinevad (Surva, 2020).

Oluline on, et konfliktivahendusse jõudvad juhtumid on värsked, kuna vanemate toimepandud õigusrikkumistega on raskem tegeleda (Prokuratuuri aastaraamat, 2020).

2020. aastal koolitati Eestis viis gruppi konfliktivahenduse vabatahtlikke, kes on erinevad spetsialistid: sotsiaalpedagoogid, politseinikud, psühholoogid, ohvriabitöötajad ja sotsiaaltöötajad, kes ise töötavad valdkondades, kus konfliktsete juhtumitega puututakse rohkem kokku (Johanson, 2020).

Soome Tervise ja Heaolu Instituudi taastava õiguse arendusjuht Henrik Elonheimo on öelnud, et taastava õiguse konfliktivahenduse kasutamine on kulutõhusam, kus ühele kriminaal- või tsiviilasja vahendamisele kulusid ühiskonnale keskmiselt 2019. aastal umbes 512 eurot (2021).

Soomes on vabatahtlike konfliktivahendajaid kokku 1358 ja nad on koolitatud vahendama kriminaal- ja tsiviilasju. 2019 aastal suunati vahendamiseks kokku 13354 kriminaal- ja tsiviilasja, millest 12688 olid kriminaalasjad ja 666 tsiviilasjad (Elonheimo, 2021).

3. UURIMISPROBLEEM, EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED

Taastava õiguse mõiste on küll mõnda aega kasutusel olnud ja taastava õiguse põhimõtteid on erinevad spetsialistid mõnda aega oma töös kasutanud ja vähesel määral. Konfliktivahendust, mis on uus ja alternatiivne võimalus vastukaaluks karistamisele, on aktiivselt kasutatud viimase pooleteise aasta vältel, aga uuringuid ei ole jõutud veel Eestis teha.

Uue meetodina kasutusel olev võimalus on tekitanud vastakaid arvamusi erinevate spetsialistide seas ning on leidnud kajastamist ka meedias (Laasik, 2020).

On oluline märkida, et selline kriitika haritud inimeste poolt võib tekitada tavainimestes, kes ei ole valdkonnas kokku varem puutunud antud teemaga ebausku selle meetodi suhtes ja mõjutada neid võimalusel mitte kasutama pakutavat teenust.

Vandeadvokaat Tambet Laasik on mitu korda avaldanud arvamust, et taastava õiguse filosoofial põhinev lepitamine ei ole tõhus kõikide õigusrikkumiste puhul ja näiteks lähisuhtevägivalla juhtumite puhul. Tambet Laasik on väitnud, et selline lähenemine annab teo toimepanijale signaali, et midagi pole valesti ning õigusrikkujal võib jääda karistamatuse tunne ning selle protsessi käigus toimub hoopis kannatanu taasohvristamine (Laasik, 2020).

Samuti Eesti kirjanik Sass Henno, kes on pidanud loenguid koolikiusamise ja koduvägivalla vastu, on samuti avaldanud oma Facebooki sotsiaalmeediakontol arvamust, et taastava õiguse meetod on vale ning ei arvesta tegelikult kannatanuga (2020). Bakalaureusetöö eesmärk on selgitada välja konfliktivahendajate esmased kogemused ja hinnangud konfliktivahendamise kohta ja analüüsida nende hinnanguid, mida Eestis kasutatakse taastava õiguse meetodina konfliktivahenduses.

Uurimuse eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Kes ja kuidas kasutavad taastava õiguse metoodikat konfliktivahenduse praktikas?
2. Kuidas hindavad vabatahtlikud taastava õiguse metoodika kasutamist?

Pean uurimuse vajadust oluliseks ning olen otsustanud seda teha kvalitatiivse uurimisviisi abil, et oleks võimalik konfliktivahendajate kogemuse kaudu mõista taastava õiguse meetodi kasutamist ning selle võimalikku mõju ja kasu nii osapooltele kui ka laiemale kogukonnale.

4. METOODIKA

Uurimuse läbiviimiseks valisin kvalitatiivse meetoodikat. Kvalitatiivses uuringus soovitakse ilminguid mõtestada ja tõlgendada nende tähenduste kaudu, mis inimesed neile annavad (Denzin ja Lincoln 2000: 3. raamat lk 17). Kuna mind huvitavad konfliktivahendajate isiklikud kogemused, mida on võimalik uurida vaid sihtgrupi kuuluvate inimeste tõlgenduste kaudu.

4.1 Andmekogumise meetod

Andmekogumise meetodiks valisin poolstruktureeritud intervjuu. Intervjuuküsimusteks koostasin küsimused, mille tulemusena oleks mul võimalik vastata uurimisküsimustele.

Intervjuude jaoks koostasin ma kava (vt Lisa), kus keskendusin kahele uurimisküsimusele. Kes ja kuidas kasutavad taastava õiguse meetoodikat konfliktivahenduse praktikas? Kuidas hindavad vabatahtlikud taastava õiguse meetoodika kasutamist?

Intervjueerimisel olin paindlik ega suunanud intervjueeritavaid tagasi küsimuse juurde, kui nad kaldusid küsimusest kõrvale, et mitte kuidagi mõjutada intervjueeritavate läbielatud kogemusi ja et nende hinnangud oleksid siirad.

4.2 Uurimuses osalejad

Olen ise samuti koolitatud vabatahtlik konfliktivahendaja ning tänu sellele oli mul lihtne ligipääs konfliktivahendajatele ja ma küsisin grupis olevate isikute käest, kas nad on huvitatud minu uurimuses osalema, mille järel leppisin nõusoleku andnud isikutega kokku intervjueerimise ajad.

Lähtusin intervjueeritavaid valides sellest, et töotan antud valdkonnas vabatahtliku konfliktivahendajana ning kuna meetod on alles uus ja hetkel on Eestis Sotsiaalkindlustusameti konfliktivahendajate ring üsna väike võrreldes teiste riikidega,

siis kasutasin sihipärast valimit ja valisin ise välja uuritavaks kolm konfliktivahendajat, kellel on minu arvates antud valdkonnas kõige enam kogemust.

4.3 Andmeanalüüsi meetod

Andmete analüüsimisel kasutasin temaatilise analüüsi, sest temaatiline analüüs võimaldab üles leida varjatud tähendused ja arusaamad (Kalmus, Masso, Linno, 2015).

Kuna ma olen ise ka vabatahtlik konfliktivahendaja, siis ei tahtnud ise ma oma teadmiste ja kogemuste poolt mõjutada tulemusi ning sellepärast kasutasingi temaatilist analüüsi, mis võimaldas intervjuu transkriptsiooni kodeerida ja nende koodide kaudu osalejate poolt esitatud teemadeni jõudma.

Lisaks saab temaatilist analüüsi kasutada vähe uuritud teemade ja valdkondade puhul (Kalmus, Masso, Linno, 2015).

Kõigepealt lugesin ma mitu korda läbi transkriptsioonid, kodeerisin neid ning eraldasin teemad, mis kerkisid igas intervjuus.

Kasutasin avatud kodeerimise metoodikat, mille käigus eristusid 5 põhiteemat. Kirjutasin üles need teemad, mida pidasin oluliseks ja jagasin need tulpadesse, et paremini näha olulisi märksõnu, mida kajastada, kasutades selleks avatud kodeerimist.

4.4 Uurimuse käik

Kõigepealt plaanisin teha viis intervjuud, aga pärast kolmandat intervjuud sain aru, et maht läheb liiga suureks ning läbitöötamine võib muutuda keeruliseks ka ajalises mõttes. Kuna materjali oli kogunenud piisavalt, siis otsustasin piirduda kolme intervjuuga.

Intervjuud viisin läbi ajavahemikus 28.03.2021–08.04.2021. Kõik intervjuud tegin Skype'i teel, sest Covid-19 pandeemia ning piirangute tõttu polnud võimalik füüsiliselt kohtuda.

Lindistasin kõik intervjuud ning selleks kasutasin mobiiltelefoni diktofoni. Kõige lühem intervjuu kestis 33 minutit ja 43 sekundit ning pikim oli 52 minutit ja 41 sekundit. Kahe

intervjueeritava käest küsisin pärast intervjuud telefoni teel juurde ühe täpsustava küsimuse (vt Lisa).

Pärast intervjuusid transkribeerisin lindistused käsitsi. Ma ei kasutanud selleks arvuti automaatset transkribeerimise programmi. Kirjutatud transkriptsioone tuli kokku 34 lehekülge, mille ma hiljem kodeerisin. Võtsin hiljem veelkord ühendust kahe intervjueeritavaga, et esitada neile lisaküsimus, mis tekkis andmete kodeerimisel.

4.5 Uuri ja eneserefleksioon

Viisin intervjuud läbi kahe nädala jooksul ja kuigi küsimused olid kõigil intervjueeritavatel samad, siis vastasid kõik kolm oma kogemusest lähtuvalt veidikene erinevalt. Intervjueerimise ajal tundsin ennast vabalt ning tajusin sama intervjueeritavate poolt.

Olenemata sellest, et mul on väga vähe intervjueerimiskogemust, olen arvamisel, et intervjuud õnnestusid siiski hästi. Pean tõdema, et tagantjärele mõeldes oleksin soovinud küsida veel lisaküsimusi, et saada teada rohkem, aga ajalises mõttes ei oleks see võimalik olnud.

Esimest intervjuud oli kõige raskem läbi viia, sest mulle tundus, et ma kiirustasin, aga iga järgnev intervjuu läks paremaks ja avatumaks ning pikemaks, kuna andsin aega mõttepausideks.

Kuna tegemist oli spetsialistidega, kes antud valdkonnas on pädevad ja omavad üsna suurt kogemust konfliktivahendajatena, siis usun, et nende jaoks oli teema mugav ega valmistanud raskust.

Tajusin, et intervjueeritavad soovisid oma kogemusi ja hinnanguid minuga jagada. Minu jaoks oli see väga tore ja hea intervjueerimiskogemus ning õppisin, et mida rohkem praktiseerida, seda paremaks läheb oskus intervjueerida ja küsimusi küsida.

5. ANDMEANALÜÜS

Intervjuu transkriptsioonide kodeerimise ajal ilmnunud järgmised põhiteemad ja alateemad.

1. Konfliktivahendamise väljaõpe
 - Rahvusvaheline koolituskava - tunnustatud professionaal taastava õiguse konfliktilahendamises
 - Õppijad – vabatahtlikud, samas sotsiaalala spetsialistid
 - Õppevorm – töövahendid
2. Konfliktivahendamise protsess
 - Vahendamise juhtumid
 - Vahendamise ettevalmistamine ja läbiproovimine
 - Turvalise keskkonna loomine
 - Kokkulepped
3. Vahendaja rollid
 - Erapooletu, tagab turvalise keskkonna
 - Ei anna hinnanguid, ei süüdistata
 - On hea kuulaja, ei mõjuta osapooli
4. Konfliktivahendajate hinnang meetodile
 - Positiivsed hinnangud
 - Puudused
5. Konfliktivahendajate hinnang taastava õiguse kasulikkusele Eesti ühiskonnas
 - Perekonnasuhete taastamine
 - Arendab vastutustunnet ja ennetab kuritegusid
 - Õpetlik

Intervjueeritavad on märgistatud numbritega 1, 2 ja 3. Tsitaadid olen lisanud kaldkirjas ning autentselt, nagu intervjueeritavad rääkisid.

5.1 Konfliktivahendamise väljaõpe

Rahvusvaheline koolituskava - tunnustatud professionaal taastava õiguse konfliktivahendamises

Taastava õiguse konfliktivahendamine koolitus toimus rahvusvaheliselt tunnustatud koolituskava järgi.

Eestis koolitasid vabatahtlikke konfliktivahendajaid omakorda välja koolitajate väljaõppe saanud ning samuti koolitaja Belinda Hopkinsi kaudu mudeli omandanud konfliktivahendajad.

Õppijad

Koolitust läbivad õppijad, kes on vabatahtlikud ning samas ise juba on sotsiaalala spetsialistid, konfliktivahendajad on näiteks sotsiaaltöötajad, politseinikud, kohaliku omavalitsuse töötajad, eripedagoogid, psühholoogid ja kriminoloogid.

Konfliktivahendajatena on nad siiski vabatahtlikud, sest taastava õiguse põhimõttest lähtuvalt peavad nad olema eelkõige kogukonna, mitte ametkondade esindajad; ning teevad seda põhitöö kõrvalt eeskätt missioonitundest

Intervjueeritav 2: „Minu päris eriala on õppejõud. Mina olen õppejõud, mina olen kriminoloog, see kõik, mis on siis karistustega, õigusrikkumistega, konfliktidega seotud on osa minu tööst.“

Intervjueeritav 1: „Minu eriala on iseenesest sotsiaaltöö, kui mõelda ametiposti, kus ma töötan, siis sotsiaaltööjuht.“

Õppevorm ja töövahendid

Koolitus kestis seitse päeva ja oli väga põhjalik nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt, kus situatsioonid mängiti mitu korda läbi rollimängudena.

Intervjueeritav 2: „Jah, et meil oli, siis selline seitsme päevane koolitus, mis natukene kooroona tõttu segi läinud. Sisuliselt on hästi palju sellist praktilist, et sulle seletatakse teooriat aga hästi palju praktikat, kus proovitakse, nimetame neid rollimängud konfliktivahendusel.“

Vajadusest rääkimisel on inimestele abivahendina abiks vajadusekaardid, et nad leiaks üles õiged asjad, mida nad vajavad.

Intervjueeritav 3: „Abivahendiks on vajaduse kaardid ja siis inimene vaatab neid ja siis ta tegelikult jõuab selleni, sest inimene sageli on harjunud rääkima mida

ta tahab mõtlemata sellele mis on selle tahtmise all vajadusena ja kui tal need kaardid seal ees on ja kui me aitame teda, et kui ta ütleb, et ma tahan rahu ja vaikust, siis noh, mis on selle taga siis see vajadus.“

5.2 Konfliktivahendamise protsess

Vahendamise juhtumid

Peamised probleemid, millega Eesti konfliktivahenduse praktikas tegeletakse, on igasugused konfliktid, näiteks füüsilise vägivalla, perekonna sees toimuvad, eakaaslaste ja ka naabrite vahelised konfliktid ning varavastased süüteod.

Konfliktivahenduse protsess on hetkel selline, mida konfliktivahendajad rakendavad: esmalt tuleb juhtum suunajalt, kelleks võib olla näiteks kool, politsei, prokuratuur, lastekaitse, korteriühistu või perekond. Konfliktivahendajaid on alati kaks ja konfliktivahendus käib kindla struktuuri järgi.

Intervjueeritav 2: „Alaealiste puhul konfliktivahendusest seda taastavat õigust kasutada on vaja et keegi nad sinna suunaks see tähendab, et see on eeskätt neile politseidele ja prokuröridele, kes noh otsustavad, et ei ole vaja karistada, et pigem siin sobiks see konfliktivahendus või ma ei tea noh kool aga mulle enam jaolt tundub, et see on prokuratuur ja politsei, kes neid suunab.“

Vahendamise ettevalmistamine ja läbiproovimine

Seejärel kui juhtum töösse tuleb, suunab taastava õiguse koordinaator selle edasi Sotsiaalkindlustusameti konfliktivahendajatele, kes siis antud looga tegelema hakkavad.

Järgmisena lepivad vahendajad esmalt omavahel kokku, kes, kuidas ja mida küsib, kes võtab ühendust osapooltega ning lepitakse kokku aeg, millal nad saaksid osapooltega kohtuda ja seejärel võetakse osapooltega ühendust. Hiljem lepitakse kokku kohtumised ning leiavad aset eelkohtumised kõikide osapooltega.

Intervjueeritav 3: „Vahendajad esmalt lepivad omavahel kokku, et siis iga juhtumiga tegeleb kaks konfliktivahendajat, lepivad omavahel kokku, kuidas nende kohtumise ülesehitus on , kes mida küsib, kes võtab

ühendust osapooltega ja lepivad ka kokku aja millal nad saaksid osapooltega kohtuda.“

Eelkohtumised on vajalikud, et osapooled saaksid hääle ja rääkida oma loo, kuid olulised ka selleks, et konfliktivahendajad saaksid ette aimata riske, mis võiksid ühiskohtumisel tekkida.

Intervjueeritav 2: „Ühelt poolt on see selline võimalus oma lugu ära rääkida ja teiselt poolt on see selline eelproov lõpp-protsessile.“

Eelkohtumistel on erinevad etteantud küsimused, aga esimese asjana küsitakse alati: mis juhtus? Üks osapool saab sõna ning rääkida oma vaatenurga loost, mis on juhtunud, ning siis minnakse tagasi loo algusesse, kus küsitakse erinevate pidepunktide juures osapoolte mõtete ja tunnete kohta, mis loo toimumise ajal neid valdasid. Seejärel küsitakse osapoolte suhete kohta. Kuidas olid suhted osapoolte vahel enne konflikti, kuidas pärast konflikti? Seejärel küsitakse, kuidas ja keda on see olukord mõjutanud? Järgmisena küsitakse, millised on osapoolte vajadused? Vajaduste kohta küsitakse selleks, et saaks punkti panna sellele loole, mis on toimunud ning osapooled saaksid eluga edasi liikuda.

Eesmärk on, et tegu saaks kuidagi heastatud, et kahju saaks heastatud või selleks, et tulevikus selliseid olukordi enam ei korduks.

Turvalise keskkonna loomine

Pärast eelkohtumisi kõikide osapooltega hindavad vahendajad olukorda, et kas ühine kohtumine on võimalik ja seda selleks, et tagada võimalikult turvaline keskkond ühiskohtumiseks.

Intervjueeritav 2: „Need eelkohtumised on vajalikud selleks, et ära rääkida oma loo teistele. Ühelt poolt on see selline võimalus oma loo ära rääkida ja teiselt poolt on see selline eelproov. Siis küsitakse inimeste käest, et kas ta on valmis ühiseks kohtumiseks või mitte?“

Turvalise keskkonna loomine on ülioluline ja seda tehakse selleks, et ei toimuks taasohvristamist, mil konflikti osapooled kohtuvad uuesti teineteisega.

Intervjueeritav 1: „Anda inimestele võimalus rääkida turvalises keskkonnas üksteist kahjustamata.“

Ühiskohtumisel on struktuur täpselt nagu eelkohtumistel ehk samad küsimused ja osapooled saavad kordamööda rääkida juhtunust, mõtetest, tunnetest, mõjudest ja vajadustest.

Kokkulepped

Viimaks on osapooltel võimalus sõlmida omavahel kokkulepped, mis võivad olla suusõnalised või kirjalikud ning konfliktivahendajad aitavad osapooltel selle nende enda sõnadega kirja panna. Kõik osapooled, kaasa arvatud konfliktivahendajad allkirjastavad kirjapandud kokkulepped.

Intervjueeritav 2: *„Idealis sõlmitakse kokkulepe. Nii, kui see kokkulepe tuli, siis lastakse inimestel see allkirjastada ja seda allkirjastavad ka konfliktivahendajad ja seda saadetakse tagasi koordinaatorile.“*

Allkirjastatud kokkulepped ja konfliktivahendajate kirjutatud aruanded saadetakse Sotsiaalkindlustusameti koordinaatorile. Sotsiaalkindlustusameti koordinaator saadab kokkulepped edasi konflikti suunajale ning sellega konfliktivahendusprotsess lõppeb.

5.3 Vahendaja rollid

Konfliktivahendajate roll on tagada alati turvaline keskkond ja jääda osapoolte suhtes **erapooletuks**, mitte kunagi ei tohi konfliktivahendaja valida pooli.

Konfliktivahendaja ei tohi süüdistada ega anda hinnanguid.

Konfliktivahendaja juhib protsessi ning **on hea kuulaja** ja kindlasti ei tohi ta osapooli kuidagi suunata ega anda soovitusi, näiteks kokkulepete suhtes.

Intervjueeritav 3: *„Vahendajate roll ei ole kuidagi suunata neid, ei ole anda soovitusi, et kuidas need kokkulepped võiksid sinna kirja minna, vaid see on osapoolte endi vaheline protsess, kus nemad siis ise peavad nende kokkulepeteni jõudma.“*

5.4 Konfliktivahendajate hinnang meetodile

Taastava õiguse meetod, milleks on konfliktivahendus, on Eestis veel üsna uus võimalus, mida alternatiivse protsessina kasutatakse õigusrikkumiste lahendamiseks ja inimeste vaheliseks konfliktsete suhete parandamiseks ning seetõttu on võimalikust protsessist ollakse teadmatuses ning esineb skeptilisust. Vastuvõtlikkus sõltub paljuski sellest, kui palju on inimestel informatsiooni ja isiklike kogemusi, edulugusid ja ebaõnnestumisi. Palju oleneb klientidest ehk osapooltest, suunajatest, koostööpartneritest, spetsialistidest, laiemast ühiskonnast, kes ise kuidagi nende ohvritega või toimepanijatega kokku puutuvad ning konfliktivahendusse suunavad.

Intervjueeritav 3: *„See taastava õiguse mõiste on ju aastaid juba olnud Eestis kasutusel, aga paljud ei saa siiski aru, mida see tähendab või saavad võib-olla natukene vale nurga alt aru, mis see endast kujutab, aga need, kellel on juba see kokkupuude olnud, kes on enda juhtumeid juba suunanud ja on ka osapooltelt juba tagasisidet saanud, siis on palju neid, kes on selle taastava õiguse usku pöördunud ja usuvad sellesse.“*

Intervjueeritav 2: *„Aga on ka neid inimesi ka spetsialistide seas, kes arvavad, et taastava õiguse rakendamine on midagi, mis taasohvristab ja mingite juhtumite puhul on justkui kategooriliselt keelatud.“*

Üldiselt sobib konfliktivahenduse protsess kõigile inimestele, kes vähegi ennast verbaalselt väljendada saavad, oskavad ning suudavad. Mingit kindlalt vanusepiirangut ei ole seatud, aga kindlasti ei sobi konfliktivahendus psüühiliselt haigele inimesele, kes ei suuda aru saada toimunud teost ega suuda vastutust võtta ja kokkuleppeid täita.

Intervjueeritav 3: *„Inimene peab vastutama, et me ei saa rääkida, et ta on psüühiliselt haige, kus ta ei saa vastutada, ta ei saa aru oma tegudest, ta ei saa ka ju siis mingeid kokkuleppeid sõlmida, mida ta võib küll sõlmida, aga me juba teame eos ette, et ta ei suuda neid täita.“*

Positiivne hinnang

Konfliktivahenduse vajalikkust hinnati väga kõrgelt konfliktivahendajatest intervjueeritavate seas, kelle arvates aitaks see ennetada probleeme ja vägivalda tulevikus. Samuti vähendada kuritegusid ning annaks inimestele vajalikud oskused edaspidises elus konflikte ise lahendada.

Intervjueeritav 3: *„Mina tajun, et seda on väga vaja. Täna oli üks pikk artikkel. Meil tuleb kuidagi loobuda sellest, kus vägivald on levinud, me ei saa elada. See kandub siis ühest põlvkonnast teise, tuleb kusagil see punkt panna.“*

Intervjueeritav 1: *„Taastava õiguse metoodika aitab nii-öelda arendada sotsiaalseid oskusi ja eneseväljendusoskusi, konflikte lahendada jms, et ma tegelikult leian, et taastava õiguse poolt saab seda võimendada, praktiseerida ja kogeda.“*

Ebaõnnestunud juhtumeid ei osatud välja tuua, kuna konfliktivahendajad lugesid õnnestunuks ka neid, mis olid lõppenud eelkohtumistega ega jõudnud ühise kohtumiseni. Konfliktivahendajate põhjendus oli, et eelkohtumisel läbi tehtud protsess on tegelikult sama, mis ühiskohtumisel, ainult ilma vastas osapoolleta. Juba see, et osapooled saavad kohtuda erapooletute inimestega, kes on valmis kuulama nende lugu ning ei süüdistata ega näita näpuga, vaid nad saavad turvalises keskkonnas rääkida oma loo, kus osapooli mõistetakse, on inimesele vajalik.

Intervjueeritav 2: *„Et inimesed tuleksid eelkohtumisele ja istuksid, saaksid oma loost rääkida, see on juba õnnestumine.“*

Intervjueeritav 3: *„See on juba see, mis selle eelkohtumise võlu on, et kui see ka ei jõua ühise kohtumiseni, siis see inimene on juba jõudnud iseenda sisse vaadata ja mis temal endal annab teha, et tulevikus enam selliseid olukordi ei tekiks.“*

Puudused

Konfliktivahenduse probleemid, mis tavaliselt ette tulevad, on seotud osapoolte ning konfliktivahendajate ühise aja leidmisega. Olukordades, kus osapooli on rohkem kui kaks või kolm on ülioluline leida kõikidele sobiv aeg, mis võib olla vahel keeruline.

Intervjueeritav 2: *„Praegu on ka inimeste liikumised piiratud, meil on olnud sellised asjad, kus näiteks inimesed, kes töötavad Soomes, laevad eriti ei liigu või siis nad saavad tulla mingitel konkreetsetel, üks kord kuus, kõik see venib.“*

Probleemseks võivad osutuda sellised juhtumid, mis ei ole värsked ehk need, mille toimumisaeg võib jääda kuude või aastate kaugusele, sel puhul on väga raske leida head lahendust. Mida värskemad on juhtumid, seda kergem on osapooltel neid meenutada.

Intervjueeritav 1: *„Mina ise näen, et see lahendus peaks olema ikka võrdlemisi kiiresti, et mina väga ei usu sellisesse poole aastaga vinnaga asja ja kui ongi väga korduv ja aastaid kestnud mingisugune vimm ja üksteise kiusamine, siis on nagu väga keeruline sellele kohe nagu mingit lahendust leida.“*

Probleem on ka see, et inimestel on raske rääkida enda tunnetest ja mõtetest, sest need on midagi väga isiklikku ning võõrastele inimestele enda avamine võib-olla keeruline.

Intervjueeritav 1: *„Mina tooks välja ka selle, et see üldse nagu eestlastel see vähene oskus ja julgus oma mõtetest ja tunnetest rääkida ja üldse kogu seda temaatikat puudutav sõnavara, et mis puudutab emotsioone ja kõike muud sellist, et eestlastel on selline kinnine loomus.“*

Tuli välja, et vajalik on ka konfliktivahendus laiendada kõikidesse väiksematesse piirkondadesse ning vajadus on suur, samuti on oluline venekeelsete konfliktivahendajate olemasolu.

Intervjueeritav 3: *„Mingisugused nii-öelda katmata alad, kus on väga vähesed, mis on meile jõudnud, et kus ma ise näen, et seda potentsiaali on nii palju, kus võiks või peaks palju rohkem, siis tegelikult see vajadus on hästi suur.“*

Intervjueeritav 2: *„Ühe sellise väga vajaliku asjana ja kitsaskohana tootsin välja, et meil on küll konfliktivahendajaid, kes räägivad eesti keelt, aga vähe, kes räägivad vene keelt ja tegelikult vajadus on suur.“*

5.5 Konfliktivahendajate hinnang taastava õiguse kasulikkusele Eesti ühiskonnas

Konfliktivahendajad ütlesid, et väga raske on sellise lühikese ajaga hinnata konfliktivahenduse mõju ning kasu hetkel Eestis, küll aga ütlesid nad, milline võiks olla konfliktivahenduse mõju ja kasu.

Konfliktivahendus Eestis on alles lapsekingades ja meil ei ole selliseid uuringuid veel tehtud selles valdkonnas, et me saaksime öelda, milline on kasu, kuid maailma praktikas on välja toodud, et kõige suurem mõju on kannatanute jaoks sellistes juhtumites, mis on rasked ning keerulised. Praegu on Eestis võib-olla arvamused, et meie ühiskond ei ole veel valmis sellisteks juhtumiteks nagu seksuaalvägivald, mõrvad, muud rasked lood võrreldes väikeste väärtegude või konfliktidega.

Intervjueeritav 3: *„Meil ei ole ju selliseid uuringuid, et öelda, et vot nii, et see on hästi hinnanguline praegu, kui ma midagi ütlen, aga mis on maailma praktika näidanud, on välja toodud, et kõige mõjusam on see kannatanute jaoks just nendes juhtumites, mis on hästi rasked, keerulised.“*

Perekonnasuhete taastamine

Eestis on lühikese praktika ajal nähtud konfliktivahenduse kasu perekonna- ja kogukonnasuhete paranemisel.

Intervjueeritav 3: *„Ja ma olen näinud, et kuidas on võib-olla osapooled, kes ei ole omavahel üle aasta üldse suhelnud, et üks pereliige on nagu täiesti välja lõigatud perekonnast, teise piirkonda elama saadetud ja peale ühiskohtumist ei ole endine*

ja teatud juhtumite põhjal ei saa see kunagi enam endiseks saada, aga see mingisugune sein on nende inimeste vahelt ära kadunud.“

Arendab vastutustunnet ja ennetab kuritegusid

Konfliktivahenduse kasu on samuti see, kui inimesed on saanud aru toimunud väärtustest või kuriteost, kus toimepanija tunnistab oma tegu, millega ta on hakkama saanud, sest siis on ka eeldus, et ta rohkem seda ei tee.

Intervjueeritav 2: „Kus alaealine rikkus täisealise vara ja siis nad leppisid kokku, et nooruk siis hüvitab selle, see on klassikaline ja siis mõlemad pooled ütlesid seda, et nad tunnevad kergendust ja tunnevad lootust, et saavad eluga edasi minna ja nüüd on palju parem olla.“

Õpetlik

Konfliktivahenduse mõju on kindlasti suur. Kogemus, mida osapooled saavad, on väga õpetlik, sest selle protsessi käigus pannakse osapooled rääkima tunnetest ja mõtetest, mida nad tundsid ja mõtlesid juhtunu ajal ning pärast juhtunut. Pannakse rääkima oma vajadustest ning kuulama teist osapoolt, see aga annab parema mõistmise ja arusaamise, eriti alaealiste õigusrikkujate puhul.

Intervjueeritav 1: „Kõik need elementaarsed oskused, sõnajärje ülevõtmine, teise osapoole kuulamine, oma vigade tunnistamine, vabandamine, kui see on vajalik. Sotsiaalsed oskused on neil tavaliselt väga nõrgal tasemel ja empaatiavõime on väga nõrgal tasemel, siis taastav õigus on üks võimalus seda neile õpetada.“

Intervjueeritav 2: „Inimesed, need osapooled, kes saavad sõna, mõned inimesed ütlevad, et see on esmakordne, kui neile antakse sõna, et neid ära kuulati ja see mõjub inimestele hästi. See, et sind ära kuulatakse, on selline kergendus.“

6. ARUTELU

Bakalaureusetöö eesmärk on selgitada välja konfliktivahendajate esmased kogemused ja hinnangud konfliktivahendamise kohta ja analüüsida nende hinnanguid, mida Eestis kasutatakse taastava õiguse meetodina konfliktivahenduses. Arutelus võtan kokku konfliktivahendajate hinnangud ning seon teoorias käsitletud väidetega.

Niisamuti nagu väitis teooria, et taastav õigus keskendub ohvrile ning tõstab tema esikohale, andes talle sõna (Zehr ja Gohar, 2003), väitsid ja vastasid ka kõik kolm osalejat intervjuudes, et konfliktivahendusel on kõige tähtsam see, et ohvrile ehk kannatajale antakse sõna, kus tal on võimalus oma lugu ära rääkida ja teha seda turvalises keskkonnas, ning samuti rääkida enda vajadustest ja et talle tekitatud kahju saaks kuidagi heastatud.

Konfliktivahendusprotsessis osalevad kõik osapooled vabatahtlikult ja teo toimepanija peab tunnistama tehtud tegu (Surva, 2020). Intervjuudes tuli välja, et eelkohtumise eesmärk teo toimepanijaga ongi see, kus kahju tekitanud isik tunnistab oma tehtud väärtegu ja see on veel oluline selleks, et konfliktivahendajal oleks lihtsam hinnata olukorda, kas ühiskohtumine kahe osapoole vahel on võimalik ja ei tekiks olukorda, et kannatanu taasohvristatakse. Sellega välistatakse olukord, kus võiks kaasneda palju suurem kahju.

Mõtteid on oluline mõista sellepärast, et inimese käitumist mõjutavad tema mõtted ja tunded ning enda tunnetest rääkimine viib tavaliselt parema üksteise mõistmise ja siiramate suheteni (Johanson, 2020). Samuti tuli intervjuudeski välja, et konfliktivahendusprotsessis on väga tähtis, et inimesed suudaksid verbaalselt ennast väljendada ning saada aru toimunust, et nad oleksid teovõimelised.

Veel kirjeldasid konfliktivahendajad, et osapooled on pärast protsessi mõistnud tekkinud konflikti ja kogu protsess, kus osapooled olid saanud ära rääkida oma lood, igaüks avaldada oma mõtteid ja tundeid ning lõpus olid osapooled öelnud, et neil on kergem olla. Väljendasid lootust hinges ning seda, et on kergem eluga edasi minna.

Taastava õiguse üks võimalus alaealiste puhul on kasutada seda ennetusmeetmena (Surva, 2020), mis tuli uurimuses välja ka intervjueeritavate jutust, et väga tihti ütlevad noored pärast konfliktivahendust, et nad enam nii ei tee või püüavad enam mitte teha, mis ongi tõestus, et teo toimepanija on saanud oma halvast teost aru.

Lisaks aitab konfliktivahendus arendada noortes sotsiaalseid oskusi, aitab neil tulevikus ise konflikte rahumeelselt lahendada ja õpetab neid rääkima oma mõtetest ja tunnetest ning väljendama selgemalt enda vajadusi.

Mida värskem on juhtum, mis konfliktivahenduse protsessi jõuab, seda kergem on seda lahendada (Johanson, 2020). Seda väitsid uuringus osalejad samuti, et juhul, kui juhtunu on toimunud kannatanu ja toimepanija vahel pikemat aega tagasi, siis osapooled on konfliktivahendusel öelnud, et nad ei mäleta täpselt, mis juhtus ja kuidas juhtus. Samuti ei mäleta osapooled, millest nad mõtlesid või mida tundsid. Sellisel juhul ei sobi juhtum konfliktivahendusse eriti hästi, kuna osapoolte vahel ei teki kommunikatsiooni ning kuna taastava õiguse meetod on teoreetiliselt mõjus ainult siis, kui osapoolte vahel tekib kommunikatsioon ja avatud dialoog, mille tulemusena toimub teineteise mõistmine (Marder, 2021).

Konfliktivahendus on kindlasti väga vajalik, sest uuringus osalejad tõid esile mitu aspekti, näiteks ütlesid, et konfliktivahenduse protsess on väga vajalik, sest on üks võimalus, kuidas lõpetada inimeste vahelist vägivallatsemist, nii füüsilist kui ka vaimset, aga ka majanduslikku. Konfliktivahendus õpetab inimesi, et probleeme on võimalik ka teistmoodi lahendada. Selle meetodi abil õpitakse kuulama, vigasid tunnistama ja vajadusel ka vabandama.

Noorte puhul on seda meetodit hea kasutada ennetusmeetmena ja see on väga empaatiline lähenemisviis konfliktide ja õigusrikkumiste lahendamiseks. Selline meetod tekitab nii täiskasvanuis kui ka lastes rohkem usaldust.

Intervjueeritavad tõdesid, et konfliktivahenduse kasu on perekonnasuhete taastamisel ja paremate suhete loomisel kogukondades, mis mõjutab laiemalt kogu ühiskonda.

Kuna rakendatav konfliktivahendusmeetod Eestis on alles uus ja lapsekingades, siis kindlasti on selles valdkonnas veel arenguruumi, sest uuringus osalenud konfliktivahendajad tõid esile mõned kitsaskohad.

Üks uuringus osaleja ütles, et hädasti oleks vaja rohkem vene keelt kõnelevaid konfliktivahendajaid, kuna vene rahvusest elanikkond on üsna suur, aga konfliktivahendajaid väga vähe, mis võib tekitada olukorra, kus osapooled, kes tegelikult sooviksid konfliktivahenduses osaleda, ei pruugi kiiresti vabasid aegu leida. Põhjus on üldiselt see, et napib keelt valdavaid konfliktivahendajaid.

Kaks uuringus osalejat ütlesid, et konfliktivahendusel, kus osaleb lapsi, oleks vaja küsimusi ja samuti mõisteid veidi ümber sõnastada, sest laste sõnavara ei ole tavaliselt veel piisavalt lai ning lõplikult välja arenenud, siis võib juhtuda, et nad ei mõista esitatud küsimust õigesti.

Soovin veel välja tuua ühe asja, mis minu uuringus otseselt välja ei tulnud, aga mida ma ise kogesin konfliktivahenduses vahendaja rollis olles ja soovin seda jagada.

Tegemist oli teise astme kuriteoga. Konfliktivahendus oli jõudnud viimasesse faasi ehk kokkulepeteni ning hetk, mil anti teotoimepanijale sõna öelda omaltpoolt millised oleks need kokkulepped, mis tema sooviks sõlmida, vaatas ta kannatanule sügavalt otsa ja ütles „Ma väga vabandan, et selline asi juhtus ja ma luban, et ma enam nii kunagi ei tee.“

Mis tundus väga siiras ja oli näha kuidas toimepanija oli kogu protsessi ajal tajunud kannatanud emotsioone ja tundeid ning see oli läinud talle korda ning ta oli mõistnud, mida tema tegu on põhjustanud.

Sellega soovin öelda, et konfliktivahendusel on minu arvates suur jõud ka empaatiavõimet arendada.

7. KOKKUVÕTE

Oma uurimustöö eesmärgi saavutamiseks viisin läbi intervjuud kolme kogenud vabatahtlikuga, et koguda andmeid, mille ma transkribeerisin ja kodeerisin käsitsi. Andmete analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit.

Kahest seatud uurimusküsimusest (Kes ja kuidas kasutavad taastava õiguse metoodikat konfliktivahenduse praktikas? Kuidas hindavad konfliktivahendajad taastava õiguse metoodika kasutamist?) sain teha põhjaliku analüüsi ning jõudsin järeldusele, et konfliktivahenduse meetod on Eestis veel uus ning erinevates organisatsioonides ja asutustes mitte eriti laialt levinud.

Hetkel korraldab ja koordineerib Eestis konfliktivahenduse koguprotsessi Sotsiaalkindlustusamet.

Konfliktivahendajad on Sotsiaalkindlustusameti poolt koolitatud ja enamasti erinevates valdkondades juba töötavad spetsialistid (politseinikud, sotsiaalpedagoogid, sotsiaaltöötajad, ohvriabitöötajad jms), kes ise puutuvad tihedalt kokku olukordadega, kus võib tulla ette situatsioone, kus inimesed satuvad konflikti või sooritavad mõne kuriteo ning kus võiks karistamise asemel alternatiivina kasutada konfliktivahenduse meetodit.

Enamasti kasutatakse konfliktivahendust Eestis alaealiste õigusrikkujate puhul, aga samuti naabrite vaheliste ning perekondlike konfliktide lahendamiseks.

Uuringus tuli välja, et konfliktivahendajate hinnangul on konfliktivahenduse meetodi rakendamine Eestis väga vajalik ja eriti aitaks see vältida tulevikus erinevaid konflikte, samuti vähendada vägivalda inimeste vahel.

Konfliktivahendus õpetab inimesi läbi protsessi mõistma, miks olukord on tekkinud. Protsess annab kannatanule sõna, et rääkida oma lugu koos tekkinud mõtete ja tunnetega ning võimaluse olla ära kuulatud.

Teo toimepanija vastupidi saab kuulata kannatanut ja kõike seda, mida tema korda saadetud tegu on põhjustanud, mis omakorda paneb teda paremini mõistma olukorda ja samuti seda, et igal teol on tagajärg ning lõpetuseks et saaks võtta vastutuse ning kuidagi selle heastada.

Tänu turvalises keskkonnas läbi viidud dialoogile osapoolte vahel on inimestel parem ning kergem teineteist usaldada ja sõlmida kokkuleppeid.

Konfliktivahenduse protsessis on kõik konfidentsiaalne ning kedagi ei süüdistata ega sildistata, see võtab osapooltelt protsessis osaledes maha pinge ja stressi ning muudab neid avatumaks.

Konfliktivahendajad tõid välja, et konfliktivahenduse meetodi kasutamine on hea ennetusmeetod, kus võivad alaealised õppida ja omandada uusi oskusi ning teadmisi. Näiteks rahulikus keskkonnas rääkimise oskust, kuulamisoskust, oma vajaduste väljendamise oskust, analüüsioskust ja oskust vabandada ning sõlmida mõistlikke kokkuleppeid juhul, kui peaks sattuma konfliktisse olukorda.

Konfliktivahendajate hinnangul on taastava õiguse konfliktivahenduse meetodi kasutamisest palju abi, sest see aitab taastada inimeste vahelisi suhteid, mille tulemusena tervenevad nii perekonnad kui ka erinevad kogukonnad, aga laiemalt kogu ühiskond.

Konfliktivahendajate arvamusel sobib Belinda Hopkinsi konfliktivahenduse meetod, mis on Eestis kasutusel, hästi meie ühiskonda.

Bakalaureusetöö autorina soovitan kindlasti konfliktivahenduse meetodi rakendamise mõju ja kasu Eestis edasi uurida. Oleks huvitav teada, millal on Eesti ühiskond valmis kasutama konfliktivahendusmeetodit raskemate, kriminaalkuritegude puhul, sest see võimaldaks võrrelda mõju, kasu ja praktikaid teiste riikidega, kus on meetodit kasutatud ajaliselt kauem ning raskemate kuritegude puhul, nagu näiteks Soomes. Väidetavalt on raskemate kuritegude puhul mõju ja kasu oluliselt suurem.

8. KASUTATUD KIRJANDUS

Eesti Kohtud. (i. a.). Väärteoasjad. Kasutatud 08.05.2021, <https://www.kohus.ee/et/kohtusse-poordumine/vaarteoasjad>

Eesti Statistika. (2020). Registreeritud Kuriteod. Kasutatud 08.05.2021, https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_eigus-ja-turvalisus_kuritegevus/JS001/table/tableViewLayout1

Elonheimo, H. (2021). *Correction to mediation statistics 2019: There was a slight decrease in the number of criminal and civil cases referred for mediation*. Finnish Institute for Health and Welfare. Kasutatud 23.05.2021, <https://thl.fi/en/web/thlfi-en/-/correction-to-mediation-statistics-2019-there-was-a-slight-decrease-in-the-number-of-criminal-and-civil-cases-referred-for-mediation?fbclid=IwAR1mqAlCASyn6WfEt4c9OLbj4TprQ-pREaBcKQmKqS4zdcZ5Msl9YIQ-sn8>

Henno, S. (2020). Facebook. Kasutatud 08.05.2021, <https://www.facebook.com/100366881416396/posts/215021566617593/>

Johanson, A. (2020). Konfliktivahendus, taastav nõupidamine ja vabatahtlike töö. *Sotsiaaltöö* Nr. 4. Kasutatud 08.05.2021, <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoe/konfliktivahendus-taastav-noupidamine-ja-vabatahtlike-too>

Johanson, A. (2020). Taastav õigus aitab kannatanul eluga edasi minna. *Prokuratuuri aastaraamatud*. Kasutatud 08.05.2021, <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2020/taastav-oigus-aitab-kannatanul-eluga-edasi-minna>

Justiitsministeerium. (2020). *Taastava õiguse kuu lõpukonverents „Kelle õigus on taastav õigus?“*, originaalheli, 1. OSA. YouTube. Kasutatud 08.05.2021, https://www.youtube.com/watch?v=NUW_oPwkWKY

Kalmus, V. Maaso, A. & Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Tartu Ülikool. Kasutatud 08.05.2021, <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Laherand, M-L. (2008). Kvalitatiivsete uuringute taust. M-L, Laherand (toim), *Kvalitatiivne uurimisviis (lk 17)*. OÜ Infotrükk.

Laasik, T. (2020). Tambet Laasik: Leppimise kriitika. *Eesti Rahvusringhääling*. Kasutatud 08.05.2021, <https://www.err.ee/1077539/tambet-laasik-leppimise-kriitika>

Loyd, A. & Borrill, J. (2020). Examining the Effectiveness of Restorative Justice in Reducing Victims' Post-Traumatic Stress. *Psychol. Inj. and Law*. Kasutatud 08.05.2021, <https://link.springer.com/article/10.1007/s12207-019-09363-9>

Madisson, T. (2007). Rehabilitatsiooniprogrammide kaasamine kinnipeetavate ettevalmistamisel vabanemiseks pärnu vangla ja pärnu maakohu kriminaalosakonna näitel. Sisekaitseakadeemia. Lõputöö. Kasutatud 08.05.2021, <https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/1846/2007%20Tiit%20Madisson.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Marder, I. D. (Producer). (2020). *Restorative Justice Principles and processes*. [Veebi seminar]. Kasutatud 13.04.2021.

Omale, D. J. (2006). Justice in history: an examination of african restorative traditions' and the emerging 'restorative justice' paradigm. *African journal of criminology & justice*

studies, 2, 40-56. Kasutatud 08.05.2021,
[https://www.researchgate.net/publication/326265660_JUSTICE_IN_HISTORY_AN_EXAMINATION_OF_AFRICAN_RESTORATIVE_TRADITIONS_AND_THE_EMERGING 'RESTORATIVE JUSTICE' PARADIGM](https://www.researchgate.net/publication/326265660_JUSTICE_IN_HISTORY_AN_EXAMINATION_OF_AFRICAN_RESTORATIVE_TRADITIONS_AND_THE_EMERGING_RESTORATIVE_JUSTICE_PARADIGM)

Alaealise mõjutusvahendite seadus. (1998). *Riigi Teataja*. Kasutatud 19.05.2021,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/992337>

Lastekaitseseadus. (2019). *Riigi Teataja*. Kasutatud 08.05.2021,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/LasteKS>

SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus. (2018). *Taastava õiguse põhimõtete ja alaealist mõjutavate meetodite kasutamine politseitoos*. Siseministeerium. Kasutatud 19.05.2021,
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/taastav_oigus_juhendmaterjal_2018.pdf

Sotsiaalkindlustusamet. (i. a.). *Taastav õigus*. Kasutatud 08.05.2021,
<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/taastav-oigus?fbclid=IwAR33tNkYAqMC8TM1SSNhobWKu5IZtPyx8RV-V76Tr6WRfheoiIBdfKM5DcA>

Strömpl, J. (2020). Õigusemõistmise kaks paradigmat ja sotsiaaltöö väärtused. *Sotsiaaltöö Nr 4*. Kasutatud 19.05.2021, <https://docplayer.ee/200354036-Nr-4-2020-konfliktivahendus-taastav-n%C3%B5upidamine-ja-vabatahtlike-t%C3%B6%C3%B6-ohvrile-ja-kogukonnale-p%C3%B5hjustatud-kahju-heastamine.html>

Surva, L. (2020) Miks sobib taastav õigus noortele? *Sotsiaaltöö. Nr 4*. Kasutatud 08.05.2021, <https://docplayer.ee/200354036-Nr-4-2020-konfliktivahendus-taastav-n%C3%B5upidamine-ja-vabatahtlike-t%C3%B6%C3%B6-ohvrile-ja-kogukonnale-p%C3%B5hjustatud-kahju-heastamine.html>

Taastav õigus Eestis Leht. (2020.) *Taastava õiguse tegus aasta*. Kasutatud 08.05.2021, https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Ohvriabi/taastava_oiguse_kuu_kokkuvote.pdf

Transforming Conflict (i. a.). Belinda Hopkins - *Director of Transforming Conflict*. Kasutatud 08.05.2021, <https://transformingconflict.org/teachers/belinda-hopkins/>

Zehr, H., Gohar, A. (2003). *The Little book of restorative justice*. Kasutatud 08.05.2021, <https://www.unicef.org/tdad/littlebookripakaf.pdf>

LISA

INTERVJUU KAVA

Mina olen Helen Mölder, Tartu Ülikooli infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu õppekava sotsiaaltöö eriala tudeng. Ma väga tänan, et olid nõus osalema minu uurimuses ja leidsid aja tulla intervjuud andma.

Kirjutan bakalaureusetööd teemal TAASTAVA ÕIGUSE MÕJU JA KASU KONFLIKTIVAHENDUSE PRAKTIKAS: SPETSIALISTIDE KOGEMUSED.

Kõik intervjuud ma salvestan, et need hiljem transkribeerida. Kellegi nime uurimuses ei avalikusta ning salvestised hoian alles nii kaua, kuni olen oma töö kaitsnud. Lindistusi saavad kuulata vaid protsessis osalevad isikud, näiteks õppejõud. Peale kaitsmist lindistused kustutan.

Kas oled valmis alustama?

Aitäh!

Intervjuu küsimused:

- Milline näeb välja konfliktivahenduse protsess lühidalt?
- Milline on sinu roll konfliktivahenduses?
- Kuidas taastava õiguse üks meetoodika, milleks on konfliktivahendus, on vastu võetud Eesti ühiskonnas?
- Kuidas sina kasutad taastava õiguse meetoodikat praktikas?
- Mis on sinu kui konfliktivahendaja peamine eriala?
- Kellele sobib konfliktivahendus?
- Missugused on peamised probleemid, mida konfliktivahenduses ette võib tulla?
- Kelle huvides on osalemine konfliktivahendusel?
- Millistes konfliktsetes juhtumites on olnud konfliktivahendusest kõige enam kasu?

Kas sa oskad mõnda näidet tuua?

- Millise väljaõppe või koolituse oled konfliktivahendajana saanud?

- Kuidas konfliktivahenduse protsess mõjutab osalejaid?
- Kuidas sina konfliktivahendajana ennast peale protsessi tunnend?
- Aga kui protsess ei õnnestu?
- Mis põhjusel sa soovid olla konfliktivahendaja?
- Kuidas meeleolu konfliktivahenduse protsessi ajal muutub?
- Mis on taastava õiguse metoodikas need kõige olulisemad tegurid, mis näitavad protsessi vajalikkust?
- Kui tihti ei anna konfliktivahenduse protsess positiivset tulemust?
- Kuidas võiks konfliktivahenduse protsess mõjutada osalenuid hiljem?
- Kuidas sa tajute konfliktivahenduse vajalikkust Eesti ühiskonnas?
- Kuidas sa hindad seda metoodilist lähenemist, seda struktuuri, mida meil Eestis konfliktivahendusel kasutatakse?
- Kas konfliktivahenduse küsimusi oleks vaja ka ümber kohandada?

Kas Sa soovid midagi lisada?

Aitäh, ma väga tänan Sinu panuse eest, see on väga oluline minu uurimistöös.

Lisaküsimus:

Intervjueeritavale 3: Mitu koolitatud konfliktivahendajat on hetkel ametlikult Eestis?

Intervjueeritav 1: Kus riigis toimus Belinda Hopkinsi koolitajate koolitus?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Helen Mölder,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

TAASTAVA ÕIGUSE MÕJU JA KASU KONFLIKTIVAHENDUSE **PRAKTIKAS: VABATAHTLIKE KOGEMUSED**

mille juhendaja on Judit Strömpl,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Helen Mölder

28.05.2021